

SdBB brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap.

De Stichting de Brabantse Boerderij zoekt Vrienden. Al vanaf € 20,- per jaar bent u Vriend van onze Stichting. Voor onze Vrienden hebben we wat over. Zo ontvangt u viermaal per jaar onze Nieuwsbrief, waardoor u op de hoogte blijft van onze activiteiten. Ook krijgt u korting op onze publicaties en cursussen en u kunt deelnemen aan onze jaarlijkse Vriendendag. U kunt zich aanmelden op onze website, waar u ook ons volledige aanbod van diensten vindt.

Stichting de Brabantse Boerderij

Secretariaat:
Monumentenhuys Brabant,
Markt 9,
4931 BR Geertruidenberg

Vriendenadministratie:
Berewoutstraat 69,
52111 DJ 's-Hertogenbosch
telefoon: 06-51485271
pieter.jacobs@home.nl

Redactieadres:
Kromstraat 1,
5421 XZ Gemert
telefoon: 0492-363165
jantimmerscultuurhistorie@gmail.com

SdBB brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap.

www.debrabantseboerderij.nl

U vindt ons ook op facebook:
www.facebook.com/stichtingdebrabantseboerderij

Riet- en dakdekkersbedrijf
De Laet
Julianastraat 9
5087 BB Diessen
Tel: (013) 504 6174
Fax: (013) 504 6175

Voor al uw reparatie, onderhoud en nieuwe rietdaken

www.delaat-rietdekkers.nl

't Achterhuis
historische bouwmaterialen bv
since 1965

tegels, houten vloeren, stenen, poorten
schouwen, tuinaccessoires, sanitair etc.

Bouw Antiek
Kreitenmolenstraat 92
5071 BH Udenhout (N.Br)
Tel. 013 - 511 1649

www.achterhuis.nl

ACTIVITEITEN

Geslaagde Vriendendag

In het voorjaar van 2014 hebben we weer met succes een aantal activiteiten voor onze Vrienden, hun partners en introducés georganiseerd. Aan de vriendendag op 12 april hebben maar liefst ca. 125 personen deelgenomen. Er werden boerderijen in de Brabantse Kempen bezichtigd en enkele boerderijen werden bezocht. Het was een geslaagde Vriendendag. Volgend jaar doen we het weer, en wel op de 2e zaterdag in april (11 april 2015); houd deze datum maar alvast vrij in je agenda.

Gevraagd: informatie over trekrunderen

Door de SdBB wordt het project "reanimatie van verloren erfgoed" uitgevoerd. Allerlei activiteiten worden uitgevoerd rondom het inrichten van een traditioneel boerenerf: waterputten, bakhuizen, boomgaarden, etc. Een ander aandachtsterrein is het gebruik van trek-dieren, waarbij we niet zozeer denken aan het trekpaard, maar aan alternatieve trek-dieren zoals runderen en honden. Het is bekend dat ossen regelmatig werden ingezet als trekvee, zowel voor de ploeg als voor de kar. Ook hondenkarren waren een vertrouwd verschijnsel in het straatbeeld. De vraag is hoe dat in de praktijk werd gedaan. We vragen ons af of er voor het inspannen van ossen hetzelfde tuig werd gebruikt als voor paarden of was er voor ossen speciaal "ossentuig". Uit wat voor onderdelen bestond dan dat tuig? Misschien zijn er mensen die belangstelling hebben om koeien weer in te spannen in een ossenkar. Bijvoorbeeld bij speciale gebeurtenissen of historische evenementen. Een voorbeeld daarvan is www.trouwcoe.nl. Er zijn beslist een aantal vrienden van de stichting die één of meerdere antwoorden weten op onze vragen of foto's hebben van oude situaties. Ook als je samen met anderen de koe wilt inspannen, dan zijn we benieuwd. Geef het door aan de redactie jantimmerscultuurhistorie@gmail.com. En informatie over bakhuizen, oude fruitrassen, kippen en kippenkoeien is en blijft welkom.

Een tekening van Braet von Überfeldt van een ossenkar uit de 19de eeuw ergens tussen Boekel en Mill.

Bezoek restauratie Den Eijngel

Op 3 mei hebben we voor de 3e keer de restauratie van de boerderij-herberg Den Eijngel in Lennisheuvel (gemeente Boxtel) bezocht. In het najaar volgt nog een extra bezoek, waar de resultaten van het archeologisch onderzoek toegelicht zullen worden. In het voorjaar van 2015 gaan we deze bezoeks-cyclus aan Den Eijngel afsluiten. De data van de twee aanstaande bezoeken zijn nog niet bekend; houd U hiervoor de website van de SdBB in de gaten.

Op 3 mei werd de restauratie van Den Eijngel bezocht.

Excursie slagenlandschap Langstraat

De doelstelling van SdBB is sinds enkele jaren verbreed. Er is ook aandacht voor het cultuurlandschap waarvan de boerderijen deel uitmaken. We gaan op zaterdagmiddag 21 juni tussen 13.30 en ca. 17.00 uur o.l.v. Piet de Jongh wandelen in het "slagenlandschap" in de omgeving van Waalwijk. Slagen zijn langgerekte percelen in (voormalig) moerassig gebied van ca. 100 meter breed en ca. 1000 meter lang, gescheiden door sloten en in het midden wat opgehoogd. Aan het (kops-)einde van de slagen ligt een afwateringssloot. Als je mee wilt wandelen (laarzen worden aangeraden!) kunt U zich opgeven door €10,- over te maken op rekening nr. 1520 28. 382 van SdBB o.v.v. "wandelen in Slagenlandschap".

Laatste bezoek boerderij in Bavel

Op 12 juli gaan we met ca. 20 Vrienden voor de 4e maal de restauratie van de boerderij van Bart de Kok in Bavel bekijken. De restauratie is gestart in 2011 en is nu zo goed als afgerond. We gaan het resultaat tussen 13.30 en 16.30 bekijken. Heb je nog niet eerder een bezoek aan de boerderij in Bavel gebracht dan kan je je nog steeds aanmelden bij Johan Jansen of door €10,- over te maken op rekening nr. NL79RABO0152028382 van de Stg. De Brabantse Boerderij o.v.v. "4e bezoek boerderij Bavel". Meer info bij Johan Jansen: tel.013 5141834 of e-post: johanbea@planet.nl

Landbouwhuisdieren en landschap

Op zaterdag 6 september is er in de voormiddag een presentatie over de traditionele Brabantse landbouwhuisdieren (rund, schaa-p, kip, geit, konijn, varken, etc.) in de Schaapskooi te Schijndel. Daarna is er daar mogelijkheid tot lunchen. In de namiddag willen we twee traditionele cultuurlandschappen gaan bezichtigen: het coulissen-landschap van De Mortelen (tussen Oirschot en Boxtel) en het beek-landschap van het Dommeldal.

Cursus Vlechtheppen

In het najaar (september of oktober) willen we een dag organiseren, waar u informatie kunt krijgen over het aanplanten, snoeien en vlechten van vlechtheppen. In 2012-2013 is er onder leiding van de SdBB al een project uitgevoerd voor de aanplant van vlechtheppen in Het Groene Woud. De volgende stap is om het ambacht van het heggenvlechten te herstellen. Als je belangstelling hebt, meldt je dan alvast aan bij SdBB.

Cursus Omgaan met historische boerderijen

Vanuit de architecten- en bouw-wereld is gezocht om een cursus over de historische ontwikkeling van de verschillende boerderijen met hun details en materiaaltoepassingen. Het bouwkundig detaileren verdient daarbij speciale aandacht. Met een aantal personen, mede vanuit het onderwijs, is hieraan gewerkt. De voorbereidingen voor deze cursus zijn afgerond en er is presentatiemateriaal verzameld. In november 2014 wordt bij voldoende deelname (we willen 20 deelnemers) gestart in het voormalige gemeentehuis Keefheuvel 1a te Liempde. Het programma bestaat uit: Ontwikkeling boerderijen, historische gelaagdheid, monumentale waarden, metselwerk, verbanden, bogen, vlechtingen, strekken, porringpunten, aandacht voor bouw-historie, ontwerpuitgangspunten, details, gebinten, kozijnen, ramen, luiken en deuren.

De cursus bestaat uit drie avonden van 19.30 tot 22.00 uur op de maandagen van 10, 17 en 24 november 2014. De bijdrage voor deze avonden bedraagt € 150,- inclusief boek en een syllabus. U kunt zich aanmelden door overmaking van het bedoelde bedrag op rekeningnr. NL79RABO 0152 0283 82 tnv. Stg. De Brabantse Boerderij, onder vermelding van 'cursusbijdrage' en gelijktijdige opgave bij Joop Steenbakkers: jjm.steenbakkers@kpnmail.nl.

Actuele informatie via email voor Vrienden

Zoals U ziet zit het bestuur van de SdBB niet stil. Er worden diverse activiteiten georganiseerd, waarop alle vrienden welkom zijn. De aankondiging vindt je in deze Nieuwsbrief, maar het bestuur heeft behoefte om onze Vrienden ook van actuele zaken op de hoogte te houden: wat er gebeurt met de (historische) boerderijen en hun bijgebouwen, het boerenerf en het omliggende (cultuur)landschap. Niet altijd zijn de data en tijden ruim vooraf bekend. Misschien wilt u bovendien een herinnering toegestuurd krijgen. U kunt zich ook melden als vriend op www.facebook.com/StichtingDeBrabantseBoerderij. Nog actueler kan het worden als u een email-adres doorgeeft aan de vriendenadministratie van SdBB. Van al onze activiteiten ontvangt u dan de meest actuele informatie. Geef vandaag nog uw email-adres door.

Publicaties SdBB

Historische boerderijen in Het Groene Woud.

Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed.

Erfgoed in de Meierij.

Bijgebouwen op boerenerven.

Historische boerderijen in Baronie en Markiezaat.

Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed.

Historische boerderijen van Peelland tot Land van Cuijk.

Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed.

Traditionele boerenlandschappen, boerenerven en landbouwhuisdieren in Noord-Brabant.

Zie voor verdere informatie: www.debrabantseboerderij.nl

SdBB brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap.

Boerderij Bakel anno 2013

Nieuwsbrief

105
juni 2014

In deze Nieuwsbrief:

**Waterputten op het erf
Boomstampotten en plaggenputten
De constructie van een put
Bakstenen putten
Het bovengronds gedeelte
Oproep voor meer informatie**

Activiteiten:

- Geslaagde vriendendag
- Gevraagd: informatie over trekrunderen
- Bezoek restauratie Den Eijngel
- Excursie slagenlandschap Langstraat
- Laatste bezoek boerderij in Bavel
- Landbouwhuisdieren en landschap
- Cursus Vlechtheppen
- Cursus Omgaan met historische boerderijen
- Actuele informatie via email voor Vrienden

www.debrabantseboerderij.nl

WATERPUTTEN OP HET ERF

Boomstamputten en plaggenputten

Waterputten komen al eeuwenlang voor op boerenerven. Al in de bronstijd komen waterputten voor, gemaakt van boomstammen. Boomstamwaterputten werden van dikke, meestal eiken boomstammen gemaakt. De stam werd in de lengte in twee of meer delen gekleefd om hem uit te hollen. Het uithollen gebeurde door te kappen, maar kon ook door vuur worden gerealiseerd. Na het uithollen werden de buitenste delen weer samengevoegd en vormden op deze manier de buitenwand van de put.

Een dergelijke uitgeholde boomstam werd zo diep mogelijk in de grond gegraven en kon zo als waterput functioneren. Deze constructiewijze van waterputten bleef eeuwenlang bestaan tot in de middeleeuwen. Daarnaast werden met name in de Romeinse tijd ook waterputten gemaakt door één of meer gebruikte wijntonnen in te graven. In dezelfde periode werden ook wel vierkante putten gemaakt met wanden van houten planken. Boomstamwaterputten werden het meest toegepast en worden bij opgravingen in Brabant veelvuldig aangetroffen. Dit soort waterputten bleef tot in de 13de eeuw gebruikt. Daarna komen ze nog nauwelijks voor. Het heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de grote behoefte aan dikke eiken stammen voor allerlei doeleinden, maar vooral voor de huizenbouw en voor waterputten. De snelheid waarmee de eiken werden gekapt was kennelijk veel groter dan de snelheid waarmee er nieuwe eiken bomen konden groeien, zodat de dikke stammen "opraken". We zien dat in dezelfde periode de bouwwijze van boerderijen ook verandert. De houten constructie die het dak moest dragen werd niet langer in de grond ingegraven, maar voortaan werden de gebintconstructies bovengronds op poeren gezet, zodat het hout veel langer meekon. Waterputten werden vanaf de 13de eeuw niet langer van uitgeholde boomstammen gemaakt, maar de wand van de put werd opgebouwd uit plaggen of zoden van gras of heide. Het maken van plaggenputten bleef lange tijd bestaan tot het moment dat voor de wand van de put baksteen werd gebruikt. Pas in de 19de eeuw werd bij nieuwe putten op grote schaal baksteen toegepast.

Een reconstructie van een uitgeholde boomstam als waterput op een prehistorisch erf. In de doorsnede is te zien dat vooraf de kuil waarin de put staat helemaal werd uitgegraven. (reconstructie RAAP Archeologisch Adviesbureau)

Het resterende deel van een middeleeuwse boomstamput, aangetroffen tijdens een opgraving in St Oedenrode. Aan de boven- en onderkant is te zien dat de delen van de uitgeholde stam met strengen van wilgentenen, vastgezet met houten toonagels, aan elkaar werden

vastgemaakt. Op de kleine foto is dat uitvergroot.

De constructie van een put

De bedoeling van een waterput is dat er op elk moment van het jaar water in de put aanwezig is. Dat betekent dat de onderkant van de put, ook bij de laagste grondwaterstand, onder het niveau van het grondwater zit. De putwand moet dus diep in de grond komen zitten. Aanvankelijk werden daarvoor diepe en grote kuilen gegraven, waaruit steeds het water moest worden weggeschept. De putwand werd dan onder in de kuil geplaatst en het gat werd rondom de put weer gedicht. Al in de ijzertijd en romeinse tijd werd dat op een andere manier aangepakt. Er werd wel een kuil gegraven, zo diep mogelijk, waarin de uitgeholde boomstam werd geplaatst, maar vervolgens werd de put van binnenuit verder uitgeschept, waardoor tegelijkertijd de uitgeholde boomstam steeds verder de grond in kon zakken. Het moet geen prettig werk geweest zijn en waarschijnlijk komt de uitdrukking "in de put zitten" hier vandaan. Overigens kwamen in de Romeinse tijd niet alleen ronde, maar juist ook vierkante houten putten voor met wanden van planken. De werkwijze om de put van binnenuit uit te graven bleef bij plaggenputten en ook bij bakstenen putten de meest geschikte constructie techniek. Bij het uitgraven is het dan wel belangrijk dat de putwand overal tegelijk gelijkmatig zakt. Om daarvoor te zorgen werd onder de plaggenwand een karrenwiel gelegd waar de spaken uit waren verwijderd. Die velg diende als fundament van de plaggenstapel en zorgde voor de nodige balans.

Bakstenen putten

Vanaf de 19de eeuw worden putwanden ook van baksteen gemaakt. Als de gehele putwand van baksteen wordt gemetseld, kan er alleen vanuit de bodem water opwellen. Dat is de reden dat vaak het laagste deel van een bakstenen put niet werd gemetseld, maar gestapeld, zodat ook water door de zijwanden de put in kan komen. Het gedeelte boven de grondwaterspiegel wordt gemetseld.

Fragmenten van een karrenwiel zonder spaken, dat diende als "fundament" voor een plaggenput.

Ook bij bakstenen putten werd de put van binnenuit verder uitgegraven en kon het geheel langzaam in de grond zakken. Natuurlijk moesten bij gestapelde bakstenen putten goede voorzorgsmaatregelen worden genomen. Om de putwand gelijkmatig te laten zakken werd een "fundament" van houten planken of balken gebruikt. Om bij gestapelde putten te voorkomen dat de putwand tijdens het zakken naar binnen werd gedrukt, werden aan de buitenzijde van de gestapelde putwand een mantel van verticale planken aangebracht en met touw werd het geheel strak bij elkaar gehouden. De verticale planken zorgen voor een betere geleiding als de putwand verder de grond inzakt.

Voor bakstenen putten zijn eigenlijk speciale bakstenen nodig die een beetje taps toelopen, zodat er makkelijk een ronde put kan worden gemaakt. Soms werden ze taps bijgehakt, maar er werden ook speciale putstenen gebakken.

In nog recentere tijden werden voor waterputten speciaal geprefabriceerde betonnen putringen gemaakt, die bij het aanleggen van de put op elkaar werden gestapeld.

Deels uitgegraven gestapelde waterput met nog aanwezige verticale mantel van balkjes. (foto BAAC Archeologie en bouwhistorie)

Het bovengronds gedeelte

Bakstenen waterputten worden opgemetseld tot ongeveer één meter boven het maaiveld. Vaak is de putwand afgesmeerd. Soms is dat wat later aangebracht. Om de bakstenen bovenrand te beschermen tegen "botsende" waterremmers werd die bovenrand soms met een ijzeren band (bijvoorbeeld van een karrenwiel) verstevigd.

Hoe de bovenbouw van een plaggenput eruitgezien heeft is niet duidelijk. Waarschijnlijk werd een houten hekwerk of misschien een vlechtwerkwand aangebracht.

Doorsnede door een plaggenput tijdens een opgraving in Gemert. De gestapelde plaggen in de putwand zijn duidelijk te herkennen.

Oproep voor meer informatie

In het bovenstaande is een korte schets gegeven van de geschiedenis van waterputten. Vooral over het materiaal en de wijze van aanleggen. Over waterputten is nog meer informatie te geven. Het gaat niet alleen om de put zelf, maar ook over alles eromheen. Waar haal je een goede putmik vandaan? Hoe ziet die er uit en welk hout is geschikt? Natuurlijk willen we een traditionele puthaak, maar hoe zien die er uit? Zijn er nog mensen die zo'n puthaak kunnen smeden? Er waren ook waterputten met een windas met zwenkel. Wat voor constructies komen er voor en wie weet hoe ze gemaakt werden? Er zijn beslist een aantal vrienden van de stichting die één of meerdere antwoorden weten op onze vragen misschien foto's hebben van oude situaties. Ze zijn welkom.

De eenvoudige houten opbouw van een put in Deurne, ca 1935. Wellicht hebben we hier nog te maken met een plaggenput.

SCHAMP

Bouwkundig advies

- ▶ Ontwerp
- ▶ Bouwhistorisch onderzoek
- ▶ Advies
- ▶ Bouwbegeleiding

Tel. 0493 - 380355
www.schamp-bouwkundigadvies.nl

RESTAURATIE • RENOVATIE • RECONSTRUCTIE • HERBESTEMMING

de Instandhouder
advies en onderhoud monumenten
instandhouder.nl | 0610708735

boouwkundige inspectie | aankoopkeuring | scheurrapportage | verborgen gebreken
restauratieplan | vooroverleg | ontwerp | monumentenvergunning | werkschrijving
begroting | subsidie-aanvraag | laagrentende hypotheek | fiscaal advies
beoordelen offertes | begeleiding uitvoering | controle kwaliteit | oplevering conform bestek
meerjarenonderhoudsplan MJO | periodiek instandhoudingsplan PIP

Een authentieke windas boven een nieuwe waterput in Boekel.